

**Den internasjonale
konvensjon
om sivile og
politiske rettigheter**

Gradering:
BEGRENSET*

CCPR/C/82/D/1155/2003
8. november 2004

Original: ENGELSK

MENNESKERETTSKOMITEEN

Åttiandre sesjon

18. oktober – 5. november 2004

SYNSPUNKTER

Henvendelse nr. 1155/2003

<u>Inngitt av:</u>	Unn og Ben Leirvåg og deres datter Guro, Richard Jansen og hans datter Maria, Birgit og Jens Orning og deres datter Pia Suzanne, og Irene Galåen og Edvin Paulsen og deres sønn Kevin Johnny Galåen (representert av advokatfirmaet Stavrum, Nystuen & Bøen, ved advokat Laurentz Stavrum)
<u>Påstått skadelidt:</u>	Forfatterne
<u>Statspart:</u>	Norge
<u>Henvendelsesdato:</u>	25. mars, 7. og 10. september 2002 (første inngivelse)
<u>Dokumentreferanser:</u>	Spesialrapportørens avgjørelse med hensyn til regel 91, oversendt til statsparten 30. januar 2003 (ikke utgitt i dokumentform).
<u>Dato for vedtak av synspunkter:</u>	3. november 2004

Den 3. november 2004 vedtok menneskerettskomiteen det vedlagte utkastet som komiteens synspunkter i henhold til artikkel 5 nr. 4 i den valgfrie protokollen med hensyn til henvendelse nr. 1155/2003. Teksten til synspunktene er vedlagt dette dokumentet.

[VEDLEGG]

* Kunngjort ved beslutning av Menneskerettskomiteen.

VEDLEGG

Menneskerettskomiteens synspunkter i henhold til artikkel 5 nr. 4 i den valgfrie protokollen til Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter

Åttiandre sesjon

om

Henvendelse nr. 1155/2003**

Inngitt av: Unn og Ben Leirvåg og deres datter Guro, Richard Jansen og hans datter Maria, Birgit og Jens Orning og deres datter Pia Suzanne, og Irene Galåen og Edvin Paulsen og deres sønn Kevin Johnny Galåen (representert av advokatfirmaet Stavrum, Nystuen & Bøen, ved advokat Laurentz Stavrum)

Påstått skadelidt: Forfatterne

Statspart: Norge

Henvendelsesdato: 25. mars, 7. og 10. september 2002 (første inngivelse)

Menneskerettskomiteen, opprettet i henhold til artikkel 28 i Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter,

som trådte sammen 3. november 2004,

som har avsluttet sin behandling av henvendelse nr. 1155/2003, inngitt til Menneskerettskomiteen på vegne av Unn og Ben Leirvåg og deres datter Guro, Richard Jansen og hans datter Maria, Birgit og Jens Orning og deres datter Pia Suzanne, og Irene Galåen og Edvin Paulsen og deres sønn Kevin Johnny Galåen, i henhold til den valgfrie protokollen til Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter,

som har tatt hensyn til all skriftlig informasjon som er forelagt den av forfatterne av henvendelsen og statsparten,

vedtar følgende:

** Følgende medlemmer av komiteen deltok i behandlingen av denne henvendelsen: Abdelfattah Amor, Nisuke Ando, Christine Chanut, Franco Depasquale, Maurice Glèlè Ahanhanzo, Walter Kälin, Ahmed Tawfik Khalil, Rajsoomer Lallah, Rafael Rivas Posada, Sir Nigel Rodley, Martin Scheinin, Ivan Shearer, Hipólito Solari Yrigoyen, Ruth Wedgwood, Roman Wieruszewski og Maxwell Yalden.

Synspunkter i henhold til artikkel 5 nr. 4 i den valgfrie protokollen

1. Forfatterne av henvendelsen er Unn og Ben Leirvåg og deres datter Guro, Richard Jansen og hans datter Maria, Birgit og Jens Orning og deres datter Pia Suzanne, og Irene Galåen og Edvin Paulsen og deres sønn Kevin Johnny Galåen. Alle er norske borgere som hevder å være skadelidt som følge av at Norge har krenket artikkel 17, 18 og 26 i Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter. De er representert ved prosessfullmektig.

Generell bakgrunn inngitt av forfatterne

2.1 Norge har en statsreligion og en statskirke, som ca. 86 % av befolkningen er medlemmer av. Artikkel 2 i den norske Grunnloven sier at den evangelisk-lutherske religion er statens offentlige religion, og videre at "De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme." Det har vært undervist i kristendom siden det ble innført allmenn skoleplikt i 1739, men etter at dissenterloven ble vedtatt i 1845, har det eksistert en fritaksrett for barn i andre trossamfunn.

2.2 Samtidig hadde elever som var fritatt etter denne loven, rett til å delta i et konfesjonsløst alternativt livssynsfag kalt livssynskunnskap. Det var imidlertid ikke obligatorisk for de fritatte elevene å delta eller være til stede i undervisningen i dette faget, og faget hadde ikke den samme grunnleggende rammen som andre fag, for eksempel når det gjelder antall skoletimer. En rekke elever deltok derfor verken i kristendomsfaget eller livssynsfaget.

2.3 I august 1997 innførte den norske regjeringen et nytt obligatorisk religionsfag i det norske skolesystemet kalt "kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering" (heretter kalt KRL), som erstattet de gamle fagene kristendoms-kunnskap og livssynskunnskap. I det nye faget kan det gis fritak bare for visse begrensede deler av undervisningen. Den nye opplæringslova § 2-4 stipulerer at undervisning som gis i KRL-faget, skal være grunnet på skolens kristne formålsparagraf¹ og gi "grundig kjennskap til Bibelen og kristendommen som kulturarv og

¹ Opplæringslova § 2-4 lyder: "§ 2-4. Undervisninga i faget kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering. Fritak for forskrifter m.m.

Undervisninga i kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering skal

- gje grundig kjennskap til Bibelen og kristendommen som kulturarv og evangelisk-luthersk tru,
- gje kjennskap til andre kristne kyrkjesamfunn,
- gje kjennskap til andre verdsreligionar og livssyn, etiske og filosofiske emne,
- fremje forståing og respekt for kristne og humanistiske verdiar og
- fremje forståing, respekt og evne til dialog mellom menneske med ulik oppfatning av trudoms- og livssynsspørsmål.

Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering er eit ordinært skolefag som normalt skal samle alle elevar. Undervisninga i faget skal ikkje vere forkynnande.

evangelisk-luthersk tru”. Under utarbeidingen av loven bad Stortinget departementet om å innhente en faglig evaluering av lovens forhold til menneskerettighetene. Denne evalueringen ble gjort av den daværende lagmannsrettsdommeren Erik Møse, som uttalte at:

“Slik situasjonen nå fremstår, finner jeg at det tryggeste er en generell fritaksrett. Det vil innebære at de internasjonale tilsynsorganene ikke gir seg inn på en nærmere vurdering av de tvilsomme spørsmål obligatorisk undervisning reiser. Men jeg kan ikke si at begrenset fritak vil være i strid med konvensjonene. Forutsetningen er da at man får til en ordning som i praksis ligger innenfor deres rammer. Mye vil avhenge av den videre lovbehandling og den konkrete gjennomføring av faget.”

2.4 Departementets rundskriv om faget sier at: *“Når elevene ber om fritak, skal det sendes skriftlig melding om det til skolen. Meldingen må inneholde en begrunnelse for hva de opplever som utøving av annen religion eller tilslutning til annet livssyn i undervisningen.”* Et senere rundskriv fra departementet sier at krav om fritak av andre grunner enn klare religiøse aktiviteter må vurderes på grunnlag av strenge kriterier.

2.5 Human-Etisk Forbund, som forfatterne er medlemmer av, engasjerte en sakkyndig i minoritetspsykologi høsten 2000 til å undersøke og rapportere om hvordan barn reagerer på motstridende livssynsrelatert oppdragelse og undervisning både på skolen og hjemme. Han intervjuet blant andre forfatterne. Hans konklusjon var blant annet at både barn og foreldre (og etter all sannsynlighet skolen) opplever lojalitetskonflikter og press til å tilpasse seg og føye seg etter normen, og noen av barna opplever mobbing og en følelse av hjelpeløshet. Rapporten ble forelagt statsparten og framlagt som bevis under Høyesteretts behandling.

2.6 På grunn av kritikk av faget og den begrensede fritaksretten bestemte Stortinget at faget skulle evalueres over et tidsrom på tre år etter at det ble innført. Departementet gav denne oppgaven til Det norske forskningsråd, som engasjerte tre forskningsinstitutter til å utføre evalueringen. Resultatene ble kunngjort i to rapporter i oktober 2000. En av rapportene konkluderte med at *“de delvise fritaksordningene ikke fungerte på en måte som beskyttet foreldrenes rettigheter i tilstrekkelig grad”*. Etter dette gav departementet ut en pressemelding

Den som skal undervise i kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering, skal ta utgangspunkt i grunnskolen sin føremålsparagraf i § 1-2 og presentere kristendommen, dei ulike religionar og livssyn ut frå sin eigenart. Dei same pedagogiske prinsipp skal leggjast til grunn for undervisninga i dei ulike emne.

Eleven skal etter skriftleg melding frå foreldre få fritak frå dei delar av undervisninga ved den enkelte skolen som dei ut frå eigen religion eller eige livssyn opplever som utøving av annan religion eller tilslutning til anna livssyn. Dette kan m.a. vere religiøse aktivitetar i eller utanfor klasserommet. Skolen skal ved melding om fritak, så langt det er råd og særleg på småskoletrinnet, søkje å finne løysingar ved å leggje til rette for differensiert undervisning innanfor læreplanen.

Elevar som har fylt 15 år, gir sjølv skriftleg melding som nemnd i fjerde leddet.”

som sa at *“ordningen med begrenset fritak ikke fungerer etter intensjonene og derfor bør gjennomgås grundig”*.

2.7 Saken ble drøftet i Stortinget, og det ble vedtatt et forslag om at fra begynnelsen av skoleåret 2002 skulle navnet på faget være “kristendoms-, religions- og livssynskunnskap”. Det ble vektlagt at all undervisning ville bli grunnet på skolens kristne formålsparagraf, og at 55 % av timetallet skulle nyttes til kristendommen, 25 % til andre religioner og livssyn og 20 % til etiske og filosofiske temaer. For å forenkle eksisterende fritaksordninger ble det laget et standardisert skjema for søknader om fritak for religiøse aktiviteter. Tanken var at det ikke ville bli nødvendig å sende inn søknadsskjemaet mer enn en gang per utdanningstrinn, med andre ord tre ganger i løpet av hele skoletiden. Det ble vektlagt at det fremdeles bare var religiøse aktiviteter, ikke kunnskap om disse, som det kunne gis fritak for. Etter dette ble det nedsatt en læreplangruppe for å hjelpe Læringscenteret med å gjennomføre endringene. Selv om flertallet av læreplangruppa stemte mot det, tok departementet med i den reviderte læreplanen en klausul om at undervisning i kunnskap om religioner og livssyn som ikke er representert i lokalsamfunnet, kan utsettes fra småskoletrinnet til mellomtrinnet. Forfatterne hevder at dette bekrefter prioritering av flertallets identitet på bekostning av pluralisme.

2.8 Flere organisasjoner som representerer minoriteter med forskjellig tro, hadde sterke innvendinger mot KRL-fagene. Etter at skolen hadde begynt høsten 1997, krevde en rekke foreldre, blant andre forfatterne, fullt fritak for aktuell undervisning. Søknadene deres ble avslått av vedkommende skoler, og det ble også klagen til den regionale utdanningsdirektøren, fordi et slikt fritak ikke var tillatt i henhold loven.

2.9 Den 14. mars 1998 fremmet Human-Etisk Forbund og foreldrene til åtte elever, blant andre forfatterne i denne sak, sak for Oslo byrett. Ved dom av 16. april 1999 avviste Oslo byrett forfatternes påstander. I ankesaken opprettholdt Borgarting lagmannsrett den 6. oktober 2000 denne dommen. Etter anke til Høyesterett ble dommen bekreftet i høyesterettsdom av 22. august 2001, og det hevdes derfor at nasjonale rettsmidler har blitt uttømt. Tre av de andre foreldrene i den nasjonale rettssaken, og Human-Etisk Forbund, bestemte seg for å bringe saken inn for Den europeiske menneskerettsdomstol.

Sakens fakta ifølge Unn og Ben Leirvåg og deres datter Guro

3.1 Unn og Ben Leirvåg har et ikke-religiøst, humanistisk livssyn. De ønsker ikke at deres datter skal delta i KRL-timene, der skolebøkene er i strid med deres livssyn. Deres datter, Guro (født 17. februar 1991), begynte på Bratsbergkleiva skole i Porsgrunn høsten 1997. Hennes søknad om fullt fritak for KRL-faget ble avslått. Etter dette var Guro til stede i KRL-timene.

3.2 Etter hvert som tiden gikk med Guros tilstedeværelse i KRL-timene, ble foreldrene oppmerksomme på at mesteparten av materialet som ble brukt i faget, var religiøse fortellinger og mytologi som eneste grunnlag for å forstå verden og refleksjon omkring moralske og etiske spørsmål. Unn Leirvåg, som er lærer, anvendte faglige ferdigheter på evalueringen av læreplanen, undervisningsplanen og skolebøkene, og fant at hovedtemaet i fagstoffet i første til fjerde skoleår ble undervist i ved å gjenfortelle bibelhistorier og formidle dem til elevene. KRL-faget sikrer dermed at barna blir dypt nedsenket i historiene i Bibelen som en ramme rundt deres

egen oppfatning av virkeligheten. Barna begynner med historier fra Det gamle testamentet; det viktigste budskapet er at det verste en person kan gjøre, er å ikke adlyde Gud. Deretter innføres evangeliet, der troen på en leder og det å følge han presenteres som et ideal. Deretter kommer det liknende fortellinger fra andre religioner. På dette grunnlaget forventes det at elevene skal lære hvordan de skal tenke om hvordan de bør oppføre seg. Det anføres at religiøse doktriner danner et ukritisk grunnlag, som ikke gir deres datter noen mulighet eller noe middel til distansere seg fra, reservere seg mot eller kritisere grunnlaget. Guro begynte å bruke visse uttrykk som viser at det hun lærer om kristendom, er synonymt med "godt".

3.3 Mot foreldrenes vilje befant Guro seg i en situasjon der det oppstod en lojalitetskonflikt mellom skole og hjem. Situasjonen er slik at Guro føler seg forpliktet til å tilpasse det hun forteller foreldrene sine om skolen, til det hun føler er akseptabelt for foreldrene.

Sakens fakta ifølge Richard Jansen og hans datter Maria

4.1 Richard Jansen, som er humanist, ønsker ikke at hans datter skal få undervisning i et fag som gir mulighet til forkynning av religion. Da hans datter Maria (født 3. mars 1991) begynte på Lesterud skole i Bærum høsten 1997, ble det sendt inn en søknad om fullt fritak for KRL-faget på hennes vegne, og denne ble avslått. Det ble gitt delvis fritak i henhold til den nye loven. Forfatterne fant at et delvis fritak ikke fungerte i praksis og klaget på vedtaket til utdanningsdirektøren i Oslo og Akershus, som opprettholdt skolens avslag i vedtak av 25. mai 1998 og januar 2000.

4.2 Etter dette var Maria til stede i deler av undervisningen i henhold til ordningen med delvis fritak. Forfatterne hevder at Maria ved flere anledninger kom hjem fra skolen og sa at hun hadde blitt ertet fordi familien hennes ikke trodde på Gud. I forbindelse med festen ved skoleslutt før jul ble Maria plukket ut til å lære utenat og framføre en kristen tekst. Skolen kunne ikke gi foreldrene hennes en lokal timeplan med en oversikt over temaene som skulle behandles av Marias klasse. I stedet ble de henvist til læreplanen og uketimeplanen. Marias foreldre fritok henne for noen timer i det første året hennes på skolen. Ved disse anledningene ble hun plassert på kjøkkenet, der hun ble bedt om å tegne, noen ganger alene og noen ganger under tilsyn. Da foreldrene hennes ble oppmerksomme på at forvisning til kjøkkenet ble brukt som straff for elever som oppførte seg dårlig i klassen, sluttet de å frita henne for timer.

Sakens fakta ifølge Birgit og Jens Orning, og deres datter Pia Suzanne

5.1 Birgit og Jens Orning er humanister og medlemmer av Human-Etisk Forbund. De ønsker ikke at deres barn skal delta i religionsundervisning som inneholder forkynning. KRL-faget påvirker barna i kristen/religiøs retning. Forfatterne mener at barnets livssyn bør utvikle seg fritt og naturlig, og at det er vanskelig å oppnå denne målsettingen innenfor rammen av KRL-faget.

5.2 Datteren deres, Pia Suzanne (født 23. mai 1990), begynte på skolen høsten 1997. Foreldrene søkte om fullt fritak for KRL-faget. Søknaden deres ble avslått. Etter dette ble Pia Suzanne innskrevet i ordningen med delvis fritak for KRL-faget, men denne ordningen fungerte ikke slik foreldrene hennes ønsket. For eksempel skjedde det at selv om Pia Suzanne ikke skulle delta i religionsundervisning som praktiserte forkynning, ble hun tatt inn i slik undervisning.

5.3 Forfatterne hevder at datteren deres ved minst to anledninger ble bedt om å lære og gjengi salmer og bibeltekster i forbindelse med festen ved skoleslutt før jul. Barna måtte også lære en rekke salmer og bibeltekster utenat, og dette bekreftes av arbeidsbøkene deres. På grunn av religionsundervisningen opplevde Pia ofte lojalitetskonflikter mellom hjemmet og skolen. Foreldrene hennes bestemte seg for å flytte til en annen del av landet der de kunne la Pia gå på en privat skole.

Sakens fakta ifølge Irene Galåen og Edvin Paulsen og deres sønn Kevin Johnny Galåen

6.1 Foreldrene til Kevin Galåen (født 18. februar 1987) er humanister og ønsker at undervisningen av sønnen skal skje på et ikke-dogmatisk, agnostisk grunnlag. De mener at KRL-faget er utformet slik at det gradvis ville trukket sønnen inn i den kristne tro. De søkte derfor om fullt fritak for Kevin for KRL-faget høsten 1997, men søknaden ble avslått. Etter dette var Kevin til stede i KRL-timene. Foreldrene søkte ikke om delvis fritak fordi de mente at denne ordningen ikke ville være til noen nytte i deres sak.

6.2 Kevin begynte ikke på skolen med et fullt utviklet livssyn. Det er viktig for Kevins foreldre at han kan oppleve foreldrenes livssyn som et naturlig standpunkt på veien til voksenlivet og i møtet med andre livssyn og livsfilosofier. Kevins foreldre mener at KRL-faget ikke tilfredsstiller dette kravet siden de bruker kristendom som et grunnlag for behandling av eksistensielle spørsmål og religiøse pedagogiske metoder. Livssynet de tror på, er bare representert ved små fragmenter og helt uten helhet og sammenheng. De hevder at KRL-faget er overfokuset på en enkelt religion.

Klagen

7.1 Forfatterne hevder at statsparten krenket deres rett til religionsfrihet – dvs. deres rett til å bestemme hvilken type livssynsoppdragelse og livssynsundervisning deres barn skal ha – og deres rett til privatliv. Det hevdes også at ordningen med delvis fritak krenker forbudet mot diskriminering.

7.2 Det hevdes at retten til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet, slik denne er nedfelt i artikkel 18 i konvensjonen, også gjelder for ikke-religiøse livssyn, og at foreldrene, i henhold til nr. 4 i denne artikkel, har rett til å sikre at barna deres får en opplæring i samsvar med deres egen filosofiske overbevisning, særlig i forhold til obligatorisk opplæring som gis av staten. Forfatterne viser til komiteens synspunkter i saken *Hartikainen et al. mot Finland* (Henvendelse nr. 40/1978) og til generell kommentar nr. 22 til artikkel 18, særlig punkt 3 og 6. Det vises også til komiteens konkluderende kommentarer til den fjerde periodiske rapporten fra Norge, der komiteen gjentok sin bekymring over Grunnloven § 2, som fastsetter at personer som bekjenner seg til den evangelisk-lutherske religion, er forpliktet til å oppdra barna sine i samme religion, og fant at denne bestemmelsen i Grunnloven er “uforenlig med konvensjonen” (CCPR/C/79/Add.112, punkt 13).

7.3 I sine konkluderende kommentarer til rapporten fra Norge, som ble vedtatt 2. juni 2000, gav også Komiteen for barnets rettigheter uttrykk for bekymring over KRL-faget, særlig når det

gjaldt ordningen med å gi fritak, som den betraktet som potensielt diskriminerende (CRC/C/15/Add.126, punkt 26-27).

7.4 Selv om statsparten har anført at det er nødvendig for barn å forstå og lære om forskjellige livssyn for å kunne utvikle sin egen livssynsidentitet og større respekt for andre religioner og livssyn, er forfatterne av den oppfatning at et obligatorisk religionsfag ikke er et hensiktsmessig middel for å oppnå det ønskede resultatet. De mener at innføringen av KRL-faget har senket respekten for deres eget livssyn.

7.5 Det er videre anført at den obligatoriske tilstedeværelsen i KRL-undervisningen ikke er nødvendig i et demokratisk samfunn. Dette går fram av det faktum at det ikke fantes slik obligatorisk undervisning i Norge før KRL-faget ble innført, og heller ikke i andre europeiske stater.

7.6 Forfatterne hevder at et mer hensiktsmessig middel til å oppnå det ønskede resultatet ville være å styrke det livssynfaget som fantes før KRL, og gjøre det obligatorisk for elever som er fritatt for religiøse studier. KRL-faget er grunnet på kristne forutsetninger og oppfyller bare den delen av intensjonen som gjelder styrking av identiteten til barn fra kristne hjem. Det obligatoriske KRL-faget representer derfor en krenkelse av forfatternes rett til å tilkjenne et selvstendig livssyn.

7.7 I forhold til barna er det anført at deres rett til å velge og å ha en egen religion eller et eget livssyn er krenket, fordi det obligatoriske KRL-faget tvinger dem til å delta i en læringsprosess som omfatter indoktrinering i retning av et religiøst/kristent livssyn. Forfatterne har ikke noe ønske om å bli innlemmet i en slik religiøs/kristen oppfatning av virkeligheten.

7.8 Ordningen med delvis fritak innebærer at det skal være kommunikasjon mellom foreldrene og skolen om det de mener er problematisk. Dette innebærer at foreldrenes livssyn danner grunnlaget for evalueringen av fritaket, særlig i de første skoleårene. I stedet for å la barnet få utvikle sitt livssyn på et fritt og selvstendig grunnlag, blir det tvunget til å innta en underordnet rolle i forhold til sine foreldre. Dette er i strid med det humanistiske synet på barnets utvikling som deles av forfatternes familier. Myndighetenes evaluering av om det er grunnlag for en søknad om fritak, gjør at barna må velge om de vil være lojale mot skolen etter mot foreldrene.

7.9 Ordningen med delvis fritak krever også at forfatterne beskriver for skolen hvilke deler av KRL-undervisningen som er i strid med deres egen overbevisning, og krenker derfor deres rett til privatliv i henhold til artikkel 17 i konvensjonen. I forhold til barna anføres det at de utsettes for en krenkelse av sin rett til privatliv i den utstrekning de trekkes inn i fritaksprosessen.

7.10 Forfatterne hevder at de anførte fakta også innebærer en krenkelse av deres rettigheter i henhold til artikkel 27 i konvensjonen.

7.11 Forfatterne anfører at den eksisterende fritaksordningen setter større krav til ikke-kristne foreldre enn til kristne foreldre, og dette gjør gjennomføringen av denne ordningen diskriminerende og krenker derfor artikkel 26 i konvensjonen. Fritaksordningen krever at forfatterne skal ha en klar innsikt i andre livssyn og annen pedagogisk metodologi og praksis, en

evne til å formulere sine oppfatninger, og tid og mulighet til å følge opp fritaksordningen i praksis, men det stilles ingen slike krav til kristne foreldre. Fritaksordningen stigmatiserer på den måten at den forplikter forfatterne til å opplyse om hvilke deler av KRL-faget som er problematiske i forhold til deres eget livssyn, noe som i sin tur vil synes som et "avvik" fra det livssynet som de fleste har. Å forplikte forfatterne til å blottlegge sitt eget livssyn overfor skolefunksjonærer hevdes å krenke artikkel 26 sammenholdt med artikkel 18 nr. 1-4.

7.12 I forhold til barna anføres det at det delvise fritaket innebærer at de ikke skal delta i aktiviteten som er fastsatt i læreplanen, men gradvis vil få samme kunnskap om vedkommende tema som andre elever. De fritatte elevenes tilnærming til materialet vil derfor være kvalitativt dårligere enn de andre elevenes tilnærming. Dette gir en følelse av å være forskjellig, noe som kan oppleves som problematisk, og skaper en følelse av usikkerhet og lojalitetskonflikter.

Statspartens anførsel om hvorvidt klagen kan fremmes

8.1 Den 3. juli 2003 kommenterte statsparten spørsmålet om hvorvidt klagen kan fremmes. Den bestrider at klagen kan fremmes, på det grunnlaget at samme sak allerede er gjenstand for annen internasjonal undersøkelse eller bileggelse med hensyn til ikke-uttømming av nasjonale rettsmidler og med hensyn til ubegrunnede påstander.

8.2 Statsparten bemerker at i de norske domstolene ble forfatternes krav om fritak for skolefaget kalt "*kristendoms kunnskap med religions- og livssynorientering*" pådømt i én sak, sammen med identiske krav fra tre andre foreldrepar. De forskjellige partene ble alle representert av samme advokat (identisk med prosessfullmektig i denne sak), og deres identiske krav ble pådømt som ett. Det ble ikke gjort noe forsøk på å individualisere sakene til de forskjellige partene. De nasjonale domstolene avsa én dom for alle partene, og ingen av domstolene skilte mellom partene. På tross av at partene hadde prosedert sin sak i fellesskap i de nasjonale domstolene, valgte de å sende klage både til Den europeiske menneskerettsdomstol og til Menneskerettskomiteen. Fire foreldrepar sendte sine henvendelser til Menneskerettskomiteen, og tre andre sendte sine til Den europeiske menneskerettsdomstol 20. februar 2002. Henvendelsene til Menneskerettskomiteen og til Den europeiske menneskerettsdomstol er i stor grad identiske. Det ser derfor ut til at forfatterne står sammen, men at de søker behandling i begge disse internasjonale organene av det som i utgangspunktet er én sak.

8.3 Selv om statsparten erkjenner komiteens synspunkter på henvendelse 777/1997², anføres det at denne saken burde nektes fremmet fordi samme sak verserer for Den europeiske menneskerettsdomstol. Den hevder at denne sak er forskjellig fra Sánchez López-saken fordi forfatterne i den saken hevdet at "*selv om klagen som ble inngitt til Den europeiske menneskerettighetskommisjonen, gjelder samme sak, var klagen, krenkelsen, den skadelidte og, selvsagt, de spanske rettsavgjørelsene, blant annet den aktuelle søknaden om amparo, ikke de samme*". I denne saken blir den samme høyesterettsdommen bestridt i begge organene. Den norske høyesterettsdommen gjaldt en prinsippsak, om KRL-faget krenket internasjonale menneskerettighetsstandarder eller ikke.

² *Sánchez López mot Spania* (777/1997), avgjørelse vedtatt 22. oktober 1996.

8.4 Dersom henvendelsen tillates fremmet, vil de internasjonale organene måtte anlegge en generell tilnærming, dvs. de må spørre om faget som sådant, når det ikke finnes en rett til fullt fritak, krenker retten til religionsfrihet eller ikke. Ettersom hovedmålsettingen med artikkel 5 nr. 2 bokstav a) i den valgfrie protokollen er å forhindre dobbeltbehandling ved internasjonale organer av samme sak, er slik dobbeltbehandling nettopp det de forskjellige partene i saken som er pådømt av norske domstoler, driver med.

8.5 Med hensyn til spørsmålet om uttømming av nasjonale rettsmidler anfører statsparten at påstandene i henhold til artikkel 17 og 18 ikke ble framført i de nasjonale rettssakene, og at nasjonale rettsmidler derfor ikke er uttømt. Det vises til opplæringslova § 2-4 fjerde ledd, som tillater delvis fritak for undervisning i KRL-faget, nemlig for de delene av undervisningen som de ut fra sin egen religion eller eget livssyn opplever som utøving av annen religion eller tilslutning til annet livssyn. Skolene må gi fritak for de delene av opplæringen som med rimelighet kan oppfattes å være utøving av annen religion eller tilslutning til annet livssyn. Et vedtak av en skole om å ikke tillate fritak kan innklages til Fylkesmannen, og Fylkesmannens vedtak kan i sin tur bringes inn for domstolene for å få en rettslig prøving.

8.6 Forfatterne benyttet seg ikke av muligheten til å søke om delvis fritak; deres saker gjelder søknader om fullt fritak for KRL-faget. Et eventuelt grunnlag for å finne en krenkelse av artikkel 17 og 18 ville måtte bli funnet i opplæringen som tilbys forfatterens barn. En slike krenkelse kunne imidlertid ha blitt unngått ved søknader om delvis fritak. For å oppfylle kravet om uttømming av nasjonale rettsmidler ville forfatterne først måtte ha utøvd sin rett etter § 2-4 fjerde ledd. Dersom skolen og Fylkesmannen ikke gav delvis fritak, ville forfatterne måtte søke om å få en rettslig prøving.

8.7 Statsparten anfører at forfatterens krav i henhold til artikkel 26 og 27 er utilstrekkelig begrunnet. Med hensyn til artikkel 26 påpeker statsparten at fritaksklausulen i opplæringslova gjelder for alle foreldre, uansett hvilken religion eller hvilket livssyn de har. Dessuten fastsetter læreplanen for KRL-faget at det skal være undervisning i grunnsetningene i kristendommen og andre religioner og livssyn, at undervisningen ikke skal være forkynnende, og at de samme pedagogiske prinsippene skal legges til grunn for undervisningen i de ulike emnene.³ All differensiering mellom kristne og andre grupper er grunnet på objektive og rimelige kriterier. Det aktuelle skolefaget har viktige kulturelle og pedagogiske målsettinger. Å begrense mulighetene for fritak til de delene av opplæringen som med rimelighet kan oppfattes å være utøving av annen religion eller tilslutning til annet livssyn, kan ikke anses om diskriminering i strid med artikkel 26.

8.8 Med hensyn til artikkel 27 bemerker statsparten at forfatterne ganske enkelt har påberopt seg denne bestemmelsen uten å ha gjort noe forsøk på å forklare hvordan en gruppe som definerer seg som ikke-kristne, kan være en religiøs minoritet i henhold til artikkel 27.

8.9 Den 9. juli 2003 avviste komiteens spesialrapportør for nye henvendelser og midlertidige tiltak å skille mellom spørsmålet om hvorvidt klagen kan fremmes, og realitetene i klagen.

³ Opplæringslova § 2-4 første t.o.m. tredje ledd.

Statspartens framstilling av realitetene

9.1 Den 21. november 2003 kommenterte statsparten realitetene i klagen. Det prinsipale spørsmålet i saken i de nasjonale domstolene var om KRL-faget i hovedsak, når det ikke finnes en klausul om rett til fullt fritak, krenket menneskerettighetstraktatene som er ratifisert av Norge, blant annet Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter. Følgelig har alle krav som er framsatt i denne henvendelsen, allerede vært vurdert av de nasjonale domstolene, blant annet Høyesterett i Norge. Høyesterett konkluderte med at KRL-faget med sin klausul om rett til delvis fritak er i fullt samsvar med de internasjonale menneskerettighetene.

9.2 Da norske myndigheter foreslo en ny nasjonal læreplan for obligatorisk undervisning for Stortinget i 1995, foreslo Stortingets faste kirke-, utdannings- og forskningskomité ("utdanningskomiteen") at læreplanen burde omfatte et fellesfag som omfattet kristendom og andre religioner og livssyn. Fordi noen deler av faget vakte bekymring i forhold til foreldrenes rett til å sikre sine barns opplæring i samsvar med sin egen overbevisning, bad den faste komiteen regjeringen om å utarbeide retningslinjer for fritak.

9.3 Forslag om endringer og retningslinjer for delvis fritak for KRL-faget ble så utarbeidet. Regjeringen gav Erik Møse, den gang lagmannsrettsdommer, i oppgave å undersøke i hvilken utstrekning Norges forpliktelser kunne medføre begrensninger med hensyn til obligatorisk undervisning i religions- eller livssynsspørsmål, og i hvilken utstrekning det måtte gis mulighet til fritak for undervisning i KRL-faget. Møses rapport konkluderte blant annet med at et begrenset fritak i utgangspunktet ville være forenlig med Norges folkerettslige forpliktelser, forutsatt at det kunne utarbeides en ordning for å praktisere fritaket innenfor begrensningene som konvensjonene satte. De endelige konklusjonene ville være avhengige av den videre prosessen med å fastsette den rettslige rammen for KRL-faget og den måten faget ble undervist i på skolene.

9.4 Som svar foreslo Undervisningsdepartementet ytterligere endringer i opplæringslova av 1996. Loven trådte i kraft 1. juli 1997. Retten til fritak ble begrenset til de delene av undervisningen som oppfattes av foreldre som utøving av annen religion eller tilslutning til annet livssyn.

9.5 Statsparten mener at foreldrenes rettigheter i henhold til artikkel 18 nr. 4 er kjernes spørsmålet i saken. Deres krav er grunnet på deres påstand om at KRL-faget inneholder "*både forkynning og indoktrinering*", og at det er "*verken objektivt, pluralistisk eller nøytralt*", sammenholdt med det faktum at opplæringslova av 1998 ikke tillater fullt fritak. Statsparten anfører at KRL-faget er i samsvar med konvensjonen. Gjeldende lover, forskrifter eller instruksjoner kan imidlertid være uriktig anvendt i enkelte saker. Noen lærere kan ta med temaer eller velge ord i sin undervisning som kan oppfattes som indoktrinering, eller enkelte skoler eller kommuner kan praktisere fritaksklausulen på en måte som ikke er i samsvar med loven og det avledede regelverk.

9.6 Foreldre som oppfatter undervisningen som indoktrinering, og som ikke får fritak, har flere utveier for å få ivarett sine interesser. For det første kan en avgjørelse om å ikke tillate fritak være gjenstand for klage og/eller rettslig prøving. For det andre kan påstander om krenkelser av

menneskerettigheter bringes inn for domstolene. Forfatterne i denne saken nevner ikke når eller hvordan deres barn ble utsatt for indoktrinerende undervisning som de forgjeves har søkt lovbestemt fritak for. Så langt statsparten kjenner til, har ingen av forfatterne fått avslag på søknad om delvis fritak, og i alle fall har ikke noe avslag blitt brakt inn for de nasjonale domstolene for å få en rettslig prøving.

9.7 Forfatterens valg av framgangsmåte må få følger for spørsmålet om hvorvidt deres sak kan fremmes, og realitetene i den. Kravet i henhold til artikkel 18 bør finnes å ikke kunne fremmes fordi forfatterne ikke har uttømt det tilgjengelige og effektive rettsmiddelet med å søke om delvis fritak. For det andre kan det ikke, før det søkes om et slikt fritak, fastslås om deres barn ble tvunget til å delta i undervisning som krenker rettighetene fastsatt i konvensjonen, og forfatterne således ikke anses for å ha vært utsatt for en krenkelse av artikkel 18. For det tredje må, dersom det finnes at henvendelsen kan fremmes, det faktum at foreldrene ikke bestridte undervisningen som ble gitt deres barn, få innvirkning på vurderingen av realitetene. Ettersom det ikke finnes en klausul om rett til fullt fritak, bør komiteen begrense sin undersøkelse til det generelle spørsmålet om hvorvidt KRL-faget som sådant krenker foreldrenes rettigheter. Det finnes ikke noe grunnlag for å undersøke de individuelle erfaringene forfatterens barn har hatt med undervisningen.

9.8 Med hensyn til forfatterens henvisninger til skolebøkene påpeker statsparten at skolebøkene ikke defineres som en del av fagets rettslige ramme. Loven og forskriftene pålegger skolene diskresjon når det gjelder hvilke og i hvilken utstrekning skolebøker skal brukes som en del av undervisningen. Dersom komiteen likevel undersøker den særlige undervisningen som har blitt tilbydd forfatterens barn, har forfatterne gjort lite forsøk på å underbygge sin påstand om at undervisning er indoktrinering, noe som ikke kan være tilstrekkelig grunnlag til å komme fram til at det har funnet sted en krenkelse. Det bør også bemerkes at statsparten rapporterte om det nye KRL-faget i sin fjerde periodiske rapport til komiteen, og at komiteen i sine konkluderende kommentarer ikke gav uttrykk for bekymring over fagets forenlighet med konvensjonen.

9.9 Statsparten anfører at man kan utlede av generell kommentar nr. 22 om artikkel 18 og komiteens avgjørelse i *Hartikainen et al. mot Finland*⁴ at artikkel 18 nr. 4 ikke forbyr obligatorisk skoleundervisning i religions- og livssynsspørsmål forutsatt at undervisningen gis på en nøytral og objektiv måte.

9.10 Statsparten hevder at religionsundervisning gjennomført på en nøytral og objektiv måte er i samsvar med andre menneskerettighetsstandarder, for eksempel Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og Konvensjonen om barnets rettigheter. Følgelig kan ikke artikkel 18 nr. 1 forby obligatorisk undervisning som er ment å “*sette alle i stand til å delta på en nyttig måte i et fritt samfunn, [og] fremme forståelse, toleranse og vennskap mellom alle nasjoner og alle rasegrupper, etniske og religiøse grupper*” (Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 13 nr. 1) eller å utvikle respekt for “*dets egen kulturelle identitet, språk og verdier, for de nasjonale verdier i det land barnet bor, landet hvor han eller hun eventuelt kommer fra og for kulturer som er forskjellige fra barnets egen kultur*” (Konvensjonen om barnets rettigheter art. 29 nr. 1 bokstav c). KRL-faget er utformet med sikte på å fremme forståelse, toleranse og respekt blant

⁴ Henvendelse nr. 40/1978, synspunkter vedtatt 9. april 1981.

elever med forskjellig bakgrunn og å utvikle respekt og forståelse for ens egen identitet, Norges nasjonale historie og verdier, samt for andre religioner og livssyn.

9.11 Statsparten påberoper seg praksisen i henhold til artikkel 2 i første protokoll til Den europeiske menneskerettskonvensjon, som omfatter statspartens forpliktelse til å respektere foreldrenes rett til å sikre slik utdanning og undervisning i samsvar med deres egen religiøse og filosofiske overbevisning. Det vises til relevant rettspraksis i Den europeiske menneskerettsdomstol.

9.12 Statsparten anfører at komiteens tilnærming i denne saken bør være tosidig. For det første bør komiteen undersøke om KRL-faget generelt sett innebærer formidling av informasjon og kunnskap på en måte som ikke er objektiv og nøytral. For det andre bør den, med hensyn til deler av faget som ikke oppfyller standardene, undersøke om det har vært gjort tilstrekkelig for å sørge for ikke-diskriminerende fritak eller alternativer som kan imøtekomme foreldrenes ønsker.

9.13 Med hensyn til det første spørsmålet anføres det at KRL-faget innebærer bare noen få aktiviteter som kan oppfattes å være av religiøs art. Fram til 1997 var kristendomskunnskap et selvstendig undervisningsfag i norske skoler. I 1997 innførte regjeringen KRL-faget for å bekjempe fordommer og diskriminering og for å fremme gjensidig respekt og toleranse mellom forskjellige grupper, religioner og livssyn samt en bedre forståelse av egen bakgrunn og identitet. Et annet uttrykt mål var å bidra til en forbedring av den kollektive kulturelle identiteten. For at disse målene skal kunne nås, må medlemmer av forskjellige grupper delta sammen i undervisningen. Følgelig kunne ikke KRL-faget fungere etter sin hensikt dersom alle på en lett måte kunne få fullt fritak for faget.

9.14 Det kreves ikke at barna går på offentlige skoler. Det er mulig, for eksempel for Human-Etisk Forbund eller forfatterne, å opprette private skoler. Dette er et realistisk og levedyktig alternativ også når det gjelder økonomisk risiko, ettersom regjeringen betaler mer enn 85 % av alle utgifter i forbindelse med driften av private skoler.

9.15 Med hensyn til forfatterens påstand om at det brukes mer tid på undervisning i kristendom enn på undervisning i andre religioner og livssyn, anføres det at undervisning i kristendom i seg selv ikke kan føre til bekymring i henhold til konvensjonen, så lenge som undervisningen gjennomføres på en objektiv og nøytral måte. Det vises også til en relevant avgjørelse i Den europeiske menneskerettighetskommisjonen.

9.16 Som svar på at forfatterne har bestridt den såkalte "*kristne formålsparagrafen*"⁵ i opplæringslova § 1-2 første ledd anfører statsparten at i henhold til den kristne formålsparagrafen selv skal den bare gjelde "*i samarbeid og forståing med heimen*". Dessuten må opplæringslova § 1-2, i henhold til den norske menneskerettsloven § 3, fortolkes og anvendes i samsvar med internasjonale menneskerettighetstraktater som har blitt inkorporert i nasjonal lovgivning (Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter, Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og Den europeiske menneskerettskonvensjon).

⁵ Se fotnote nr. 1 ovenfor.

Følgelig hjemler den kristne formålsparagrafen ikke forkynning eller indoktrinering i norske skoler. Dette var Høyesteretts konklusjon i forfatternes sak.

9.17 Med hensyn til det andre spørsmålet anføres det at det ble truffet tilstrekkelige tiltak for å sørge for fritak og/eller alternativer for å imøtekomme alle foreldre når det gjelder aktiviteter som kan oppfattes å være av religiøs art. Denne løsningen ble utformet med sikte på å imøtekomme de konkurrerende interessene å anerkjenne foreldrenes rett til å sikre sine barns opplæring i samsvar med sin egen religiøse og filosofiske overbevisning og å erkjenne at samfunnet hadde en legitim interesse når det gjelder å fremme gjensidig respekt, forståelse og toleranse mellom elever med forskjellig bakgrunn.

9.18 Den viktigste mekanismen er bestemmelsen⁶ som tillater fritak for de delene av undervisningen som oppleves som utøving av annen religion eller tilslutning til annet livssyn på grunnlag av skriftlig melding fra bekymrede foreldre. Forarbeidene fastsetter ytterligere retningslinjer for å gi slikt fritak. Aktiviteter som gir grunnlag for fritak, grupperes i to forskjellige kategorier. For det første skal det, når det søkes om det, gis fritak for aktiviteter som klart kan oppfattes å være av religiøs art. Når det gjelder slike aktiviteter, har foreldrene ikke noen plikt til å gi begrunnelse for søknaden. I 2001 forenklet departementet fritaksordningen ved å utarbeide et meldingsskjema som kan brukes til å kreve fritak for åtte forskjellige, spesifikke aktiviteter, for eksempel utenatføring av bønner, troserklæringer og religiøse tekster, synging av salmer, tilstedeværelse på gudstjenester, ekskursjoner til kirker, produksjon av religiøse illustrasjoner, å ha aktive eller passive roller i religiøse dramatiseringer og å motta hellige skrifter som gaver og delta i arrangement i denne sammenheng. Foreldre kan kreve fritak for disse aktivitetene ved å ganske enkelt krysse av i ruter for relevante religion(er). For det andre kan det gis fritak for andre aktiviteter, forutsatt at de med rimelighet kan oppfattes som utøving av annen religion eller tilslutning til annet livssyn. I slike tilfeller må foreldrene gi korte begrunnelser for søknaden for å gjøre det mulig for skolene å vurdere om aktiviteten med rimelighet kan oppfattes som utøving av annen religion eller tilslutning til annet livssyn.

9.19 Den andre mekanismen som er ment å avhjelpe problemer som foreldre møter på grunn av sin religiøse eller filosofiske overbevisning, innebærer fleksibilitet i undervisningen, i størst mulig grad, og i samsvar med elevenes bakgrunn.

9.20 Med hensyn til de påståtte krenkelsen av artikkel 26 anfører statsparten at å pålegge generelle forpliktelser eller regler og samtidig gi mulighet til fritak dersom spesifikke kriterier er oppfylt, er en effektiv og tillatt måte å utøve styring på og står ikke i motstrid til artikkel 26. Slike styringsmetoder vil nødvendigvis kreve at borgerne selv vurderer om de oppfyller kravene til fritak, og at de på behørig måte må søke om fritak på den måten og innenfor den fristen som er fastsatt, og statsparten anser ikke slike rettslige ordninger for å være diskriminerende. Fritaksklausulen skiller ikke mellom kristne og ikke-kristne.

9.21 Uansett kan ikke forpliktelsene som pålegges av fritaksklausulen, anses uforholdsmessige eller urimelige. Søknader om fritak trenger ikke begrunnes av foreldrene i tilfeller der aktivitetene tydelig kan oppfattes å være av religiøs art. Komiteens generelle kommentar nr. 22

⁶ Opplæringslova § 2-4 fjerde ledd.

punkt 6 synes å godta ordninger der den generelle regelen er at barn må delta i skolekurs der det er mulighet for fritak for undervisning i en særlig religion. Andre fag, for eksempel historie, musikk, kroppsøving og samfunnskunnskap, kan også utløse religiøse eller etiske spørsmål, og fritaksklausulen gjelder derfor for alle fag. Statsparten anser at den eneste realistiske ordningen både for disse fagene og for KRL-faget er å tillate delvis fritak. Dersom dette anses som diskriminering, vil artikkel 26 gjøre det meste av obligatorisk undervisning umulig å gjennomføre.

9.22 Med hensyn til den påståtte krenkelsen av artikkel 17 på det grunnlaget at foreldre som søker om delvis fritak, “må blottlegge deler av sitt livssyn og sin tro overfor funksjonærer og personale ved skolen” anfører statsparten at foreldre må gi begrunnelse bare for aktiviteter som ikke åpenbart synes å være utøving av annen religion eller tilslutning til annet livssyn. I de tilfeller der det må gis begrunnelse, kreves det ikke at foreldrene gir opplysninger om sin egen religion eller filosofiske overbevisning. Tilsatte ved skolen har streng taushetsplikt når det gjelder kunnskap de får om enkeltpersoners personlige forhold.⁷ Dersom komiteen skulle komme til at kravet om begrunnelse i visse tilfeller utgjør et inngrep i privatlivet til forfatterne, anfører statsparten at inngrepet verken er ulovlig eller vilkårlig.

9.23 Med hensyn til “lovligheten” av inngrepet bemerker statsparten at forpliktelsen som foreldrene har til å gi begrunnelse i visse saker, er tydelig fastsatt i opplæringslova § 2-4. Med hensyn til påstanden om vilkårlighet viser statsparten til komiteens generelle kommentar nr. 16 punkt 4 og til de positive målsettingene som KRL-faget søker å nå, og anfører at klausulen om delvis fritak må anses som både rimelig og forholdsmessig. Det vises til parallellen med nekting av militærtjeneste av samvittighetsgrunner, der militærnekteerne må gi en langt mer utførlig og mer personlig begrunnelse for søknaden enn det foreldre som søker om fritak for KRL-faget, må, og likevel har disse ordningene blitt godtatt av internasjonale menneskerettighetsorganer.

Forfatterens merknader til spørsmålet om hvorvidt klagen kan fremmes, og om realitetene i klagen

10.1 Den 6. og 27. april 2004 kommenterte forfatterne statspartens anførsler og trakk tilbake sitt krav i henhold til artikkel 27. De anfører at saken om hvorvidt KRL-faget utgjør en krenkelse av rettighetene fastsatt i konvensjonen må ses i en bredere sammenheng der vi har et samfunn med kristen overvekt, ettersom Norge har en statsreligion, en statskirke, konstitusjonelle prerogativer for den kristne tro, en kristen formålsparagraf for offentlige skoler og førskoler, statskirkeprester i de væpnede styrker, fengsler, universiteter og sykehus, osv. Likevel har retten til religionsfrihet for ikke-kristne vært ivaretatt på forskjellige måter, blant ved en ordning med fritak for faget kristendoms-kunnskap i offentlige skoler. Retten til et generelt fritak, som hadde vært praktisert i mer enn 150 år, ble avskaffet da KRL-faget ble innført i 1997.

10.2 Med hensyn til spørsmålet om hvorvidt klagen kan fremmes, hevder forfatterne at barna ikke var formelle saksøkere i de nasjonale domstolene fordi den norske sivilprosessen er grunnet på anerkjennelse av foreldrene som rettslige representanter for sine mindreårige barn. Hadde barna vært formelle saksøkere, ville de likevel ha vært representert av sine foreldre, og den

⁷ Forvaltningsloven (1967) § 13.

faktiske sammenhengen ville ha vært den samme som i denne saken. Barna har derfor ikke noe ytterligere nasjonalt rettsmiddel.

10.3 Selv om andre foreldrepar har inngitt liknende klager til Den europeiske menneskerettsdomstol, kan ikke dette anses som “*samme sak*” som denne sak som er “*gjenstand for annen internasjonal undersøkelse eller bileggelse*” i henhold til artikkel 5 nr. 2 bokstav a) i den valgfrie protokollen. Det vises til relevant rettspraksis i komiteen⁸, der det finnes at dersom forskjellige personer inngir klager til forskjellige internasjonale organer, anses ikke klagen som “*samme sak*”. Den norske sivilprosessen tillater forskjellige parter å slutte seg til et felles søksmål. I de nasjonale domstolene ble hver forfatters sak presentert for seg. Kravene gjaldt forskjellige vedtak om den respektive parts søknad om fullt fritak for undervisning i KRL-faget. Det faktum at Human-Etisk Forbund ble anerkjent som en formell part i de lavere domstolene, men nektet slik status i Høyesterett, tyder på at Høyesterett behandlet foreldrenes krav hver for seg.

10.4 Foreldrene som var parter i de nasjonale rettssakene, er alle enkeltpersoner og har rett til å bestemme hvilket internasjonalt organ de skal klage til. At de har samme livssyn og er medlemmer i samme livssynsorganisasjon, endrer ikke denne situasjonen. Henvendelsene til Menneskerettskomiteen og Den europeiske menneskerettsdomstol er derfor ikke “*samme sak*”.

10.5 Med hensyn til statspartens påstand om at de ikke uttømte nasjonale rettsmidler fordi de ikke søkte om delvis fritak, hevder forfatterne at to av dem faktisk søkte om delvis fritak, men at de gikk tilbake til en søknad om fullt fritak da de innså at ordningen med delvis fritak ikke beskyttet deres barn mot religiøs påvirkning, og ordningen ble oppfattet av dem og barna som stigmatiserende. Ordningen med delvis fritak åpner for fritak for visse aktiviteter, men ikke for en viss kunnskap. Følgelig kan elevene fritas for bønn, men ikke for å kunne bønnen. Følgelig hevder forfatterne at deres rett til fullt fritak er beskyttet av konvensjonen, og statspartens argument om at de burde ha søkt om delvis fritak, avvises som irrelevant.

10.6 Med hensyn til statspartens påstand om at deres påstand i henhold til artikkel 26 er ubegrunnet, bekrefter forfatterne på nytt at ikke-kristne diskrimineres fordi de må begrunne hvorfor de søker om fritak for KRL, mens kristne ikke pålegges noe slikt krav fordi KRL-faget er utformet først og fremst for dem. Komiteen har allerede karakterisert det norske skolesystemets undervisning i religion som diskriminerende (før KRL-faget ble innført i 1997). De nye fritaksordningene er mer diskriminerende enn den tidligere ordningen ettersom den tidligere ordningen bare krevde at de som søkte om fritak, opplyste om de var medlemmer av statskirken eller ikke. Etter behandlingen i Høyesterett innførte statsparten et standardkjema til bruk for melding av delvis fritak for KRL. Dette faktum er imidlertid ikke relevant for denne saken og endrer ikke forfatternes syn på ordningen med delvis fritak.

10.7 Som svar på statspartens argument om at alle påstander i denne saken har vært grundig undersøkt, bemerker forfatterne at Høyesterett valgte å ikke undersøke foreldrenes substansielle påstand og tilnærmet seg de rettslige spørsmålene på en svært generell måte.

⁸ *Fanali mot Italia* (75/1980), synspunkter vedtatt 31. mars 1983, og *Blom mot Sverige* (191/1985), synspunkter vedtatt 4. april 1988.

10.8 Forfatterne imøtegår statspartens legalistiske tilnærming til spørsmålet om en krenkelse av konvensjonen, ettersom anvendelsen av loven, dvs. den faktiske undervisningen og praktiseringen av fritaket, er nøkkelen til spørsmålet om det har vært en krenkelse av konvensjonen eller ikke. Regjeringen utpekte to forskningsinstitusjoner til å undersøke hvordan KRL-faget og særlig ordningen med delvis fritak virket i praksis. En av dem (Diaforsk) konkluderte med at *fritaksordningen ikke virket på en måte som i tilstrekkelig grad beskyttet foreldrenes rettigheter i praksis*. Pressemeldingen fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet sa at *begge undersøkelsene konkluderte med at ordningen med begrenset fritak ikke fungerer etter intensjonene og derfor bør gjennomgås*. Begge forskningsinstitusjonene tilrådte innføring av en generell fritaksrett.

10.9 Forfatterne anser at selve KRL-faget er et brudd på deres rett til å bestemme over sine barns livssynsopplæring, og at et mulig delvis fritak i deres tilfeller ville ha omfattet en så stor del av faget at det ville ha oversteget femtiprosentgrensen som indikeres i forarbeidene. Ordninger med delvis fritak sikrer ikke disse foreldrerettighetene, ettersom de delene av undervisningen som det kan gis fritak for, likevel formidles til eleven.

10.10 Som regjeringen har innrømt, inneholder skolebøkene deler som kan oppfattes som bekjennende kristendom. Selv om skolebøkene ikke defineres som en del av fagets rettslige ramme, har de blitt kontrollert og godkjent av et offisielt statlig organ, de har offisiell status og brukes av 62 % av norske skoler.

10.11 Statsparten innrømmer at i alle fall deler av undervisningen i KRL-faget kan oppfattes som å være av religiøs art, men den kommenterer ikke om dette faktum innebærer at disse delene av undervisningen ikke er i samsvar med standarden "*nøytral og objektiv*". Forfatterne anser at det ikke kan skilles mellom de delene som er av religiøs art, og de delene som ikke er det, og at det ikke engang har vært gjort forsøk på det. Det vises til forskningsresultatene fra Diaforsk-instituttet, der det sies at: "*Vi spurte lærerne om hvordan de praktiserte dette skillet i undervisningssituasjonen. Svært få lærere forstod hva vi mente med spørsmålet.*" Ett av målene med KRL-faget, at alle elevene skal være samlet i undervisningssituasjonen, står klart i motstrid til statspartens argument om at en har frihet til å velge private skoler for barn fra humanisthjem. Dersom humanistene skulle opprette sin egen skole, ville deres barn ikke være samlet i samme undervisningssituasjon som andre barn.

10.12 KRL-fagets vektlegging på kristendom kan ytterligere illustreres av forarbeidene, der utdanningskomiteen sier: "*Flertallet vil også understreke at undervisningen ikke skal være verdinøytral. At undervisningen ikke skal være forkynnende, må aldri tolkes slik at den skal skje i et religiøst/verdimessig tomrom. All opplæring og oppdragelse i vår grunnskole skal ha utgangspunkt i skolens formålsparagraf, og i dette faget skal kristendommen, de forskjellige religioner og livssyn framstilles ut fra sin egenart. Hovedvekten i faget ligger på kristendomsundervisningen.*"

10.13 Det anføres at KRL-fagets diskriminering av ikke-kristne er uforholdsmessig og urimelig ettersom det ikke var nødvendig for statsparten å avskaffe den tidligere ordningen, og at formålet å bringe elevene sammen "*for å bekjempe fordommer og diskriminering*", og andre prisverdige

hensikter, kunne ha vært oppnådd med andre ordninger enn å tvinge alle til å delta i et fag som i hovedsak er utformet med sikte på kristen oppdragelse.

Tilleggsopplysninger fra statsparten

11.1 Den 4. oktober 2004 inngav statsparten tilleggskommentarer til spørsmålet om hvorvidt henvendelsen kan fremmes, og realitetene i henvendelsen⁹. Med hensyn til spørsmålet om hvorvidt henvendelsen kan fremmes, gjentar statsparten sine kommentarer inngitt tidligere (27. april 2004). Med hensyn til realitetene, gjentar statsparten at Høyesterett hadde vurdert saken nøye og konkludert med at KRL-faget og klausulen om delvis fritak var i fullt samsvar med internasjonale menneskerettigheter; artikkel 18 i konvensjonen forbyr ikke obligatorisk skoleundervisning i religions- og livssynsspørsmål, forutsatt at den gjennomføres på en pluralistisk, nøytral og objektiv måte; både Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og Konvensjonen om barnets rettigheter pålegger statspartene positive forpliktelser til å gi undervisning med visse sosiale og etiske dimensjoner; og foreldrene bestridde ikke den spesifikke undervisningen som deres barn fikk.

11.2 Mer spesifikt viser statsparten til forfatternes hovedinnvending om at undervisning i KRL-faget kan medføre at deres barn kan få informasjon som innebærer indoktrinering. For å unngå en krenkelse av artikkel 18 nr. 4 søkte de om fullt fritak for KRL-faget. Statsparten mener at fullt fritak er unødvendig ettersom faget er flerfaglig, med komponenter av samfunnskunnskap, verdensreligioner, filosofi og etikk, i tillegg til kristendoms-kunnskap.

11.3 Med hensyn til forfatternes anførsler hevder statsparten at KRL-faget ble grundig evaluert, og at to selvstendige rapporter ble bestilt og behandlet i Undervisningsdepartementets melding til Stortinget (2000-2001). Høyesterett behandlet rapportene og den forvaltningsmessige oppfølgingen, og etter statspartens mening beviser dette at retten var fullstendig klar over alle aspekter ved saken da den konkluderte med at KRL-faget var i samsvar med internasjonale menneskerettighetskonvensjoner. Sluttmerknadene i evalueringsrapportene tydet på at i de fleste tilfeller virket ordningen med delvis fritak tilfredsstillende, at de fleste foreldrene mente at KRL-faget fungerte godt for deres barn, og at få lærere mente at ordningen med delvis fritak skapte praktiske problemer.

11.4 Med hensyn til forfatternes påstand om at statsparten så bort fra advarsler fra forskjellige religiøse grupper, menneskerettsorganer og dommer Møses tilråding, anføres det at det ikke var noen enhetlig holdning mot innføring av KRL-faget i skolen, at religiøse minoritetsgrupper deltok i utarbeidingen av den nye undervisningsplanen som ble godkjent av Stortinget, og at det nå var lite eller ingen uenighet om fritaksklausulen i KRL-faget.

11.5 Videre viser statsparten til forfatternes kommentar om den begrensede relevansen som saken Kjeldsen, Busk Madsen og Pedersen mot Danmark i Den europeiske

⁹ Statsparten legger ved oversettelse til engelsk av rundskriv F-03-98 (12. januar 1998) og utdrag av Innst. nr. 15 (1995-96) fra utdanningskomiteen til Stortinget.

menneskerettsdomstol¹⁰ har for denne saken, fordi den saken gjaldt obligatorisk sexualundervisning og ikke religionsundervisning.

11.6 Statsparten påpeker med hensyn til forfatterens påstander at Komiteen for barnets rettigheter i sine kommentarer gav uttrykk for bekymring over “ordningen med å gi fritak” uten å begrunne sin bekymring. Etter at kommentarene nevnt ovenfor ble vedtatt (2. juni 2000), har KRL-faget og fritaksordningen vært grundig evaluert, og myndighetene tok framsatte bekymringer til følge ved å gi fritak dersom det ble levert en standardisert melding, og ved å lette kommunikasjonen mellom skole og hjem. Avslutningsvis bemerker statsparten at komiteen ikke hadde noen innvending mot en ordning med delvis fritak og heller ikke støttet forfatterens krav om fullt fritak.

11.7 Statsparten bekrefter at mange fag som det undervises i på skolen, kan inneholde informasjon eller handlinger som oppfattes å ha filosofiske eller religiøse aspekter. Den bemerker at i denne sak var forfatterne av henvendelsen ikke opptatt av fag som naturfag, musikk, kroppsøving og heimkunnskap, men at det fantes religiøse minoriteter som nektet å delta i deler av disse fagene, dvs. i de praktiske aspektene ved kroppsøving og musikk. Statsparten bekrefter at generelt og særlig med hensyn til KRL-faget er en klausul om delvis fritak den eneste mulige måten å gjennomføre obligatorisk undervisning på.

11.8 Med hensyn til spørsmålet om diskriminering bemerker statsparten at forfatterne synes å ha misforstått statspartens kommentarer ved å ta ut ordet “ikke” fra følgende setning: “Særlig må statspartene stå fritt til å kreve at foreldrene gir begrunnelse når de søker om fritak for aktiviteter som ikke umiddelbart synes å være utøving av en konkret religion eller tilslutning til et annet livssyn”. Statsparten gjentar at etter evalueringen av KRL-faget i 2000-2001 ble den tidligere ordningen med søknad erstattet med en ordning med et generelt meldingsskjema.

11.9 Avslutningsvis bekrefter statsparten, med henvisning til den seneste internasjonale utvikling, at det bør oppmuntres til en interkulturell og interreligiøs dialog som en integrerende del av undervisningen av barn. Statsparten er i denne sammenheng av den oppfatning at KRL-faget synes å være et viktig redskap når det gjelder å fremme “en felles arena for en stadig mer multikulturell og uensartet generasjon”.

Tilleggsopplysninger fra forfatterne

12.1 Ved brev av 15. oktober 2004 inngav forfatterne tilleggskommentarer til statspartens siste inngivelse. De la på nytt vekt på at de er mot KRL-faget fordi det ikke er et fag som gir nøytral informasjon om forskjellige livssyn og religioner. KRL-faget inneholder direkte og utvilsomme religiøse aktiviteter (for eksempel bønner). Ifølge forfatterne gir KRL-læreplanen, sammen med den kristne formålsparagrafen, et falskt inntrykk av ratio legis som påberopes av statsparten. Forfatterne er ikke mot undervisning med visse “sosiale og etiske” dimensjoner, men KRL-metodologien var å styrke elevenes religiøse identitet og å undervise i religiøse aktiviteter innenfor rammen av den kristne formålsparagrafen.

¹⁰ Den europeiske menneskerettsdomstol, henvendelse nr. 5095/71, 5920/72 og 5926/72.

12.2 Forfatterne bekrefter at selv om ordningene med delvis fritak var tilfredsstillende i de fleste tilfeller og bare få lærere hadde praktiske problemer, er dette irrelevant i denne saken. Det avgjørende poenget i denne saken er at minoritetslever og deres foreldre opplevde ordningen helt annerledes.

12.3 Forfatterne bestrider statspartens innvending om at det ikke fantes en bredere opposisjon mot innføring av KRL-faget og anfører at praktisk talt alle religiøse minoritetsgrupper og livssynsminoritetsgrupper i Norge var mot faget. Forfatterne tilføyer at Det islamske råd og muslimske foreldre i Norge gikk til sak mot regjeringen, en sak som mer eller mindre tilsvarte deres egen sak, og at de tapte saken av liknende grunner som forfatterne gjorde. Det opplyses at rådet har bestemt seg for å avvende resultatet av forfatternes henvendelse før de eventuelt går til ytterligere rettslige steg.

12.4 Det påpekes at store grupper i det norske samfunnet fortsatt har problemer med ordningen med delvis fritak. Forfatterne legger ved en kopi av en rapport utarbeidet i juni 2004 av det norske Forum for Barnekonvensjonen, der det inviterte Konvensjonen om barnets rettigheter til å tilrå statsparten å revurdere sin "religiøse og etiske opplæring både i statsskolesystemet og med hensyn til kravene til og kontroll av private skoler i forhold til bestemmelsene om tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet i Konvensjonen om barnets rettigheter".

12.5 Avslutningsvis støtter forfatterne fortsatt fremming av den interkulturelle dialogen, men bekrefter at KRL-faget ikke oppfyller dette målet.

Spørsmål og rettergang for komiteen

Behandling av spørsmålet om hvorvidt klagen kan fremmes

13.1 Før Menneskerettskomiteen kan behandle noen påstand i en henvendelse, må den, i henhold til regel 87 i sin rettergangsordning, finne ut om henvendelsen kan fremmes eller ikke i henhold til den valgfrie protokollen.

13.2 Komiteen har merket seg at statsparten bestrider at henvendelsen kan fremmes, på det grunnlaget at forfatterne ikke har blitt "utsatt" for en påstått krenkelse av menneskerettigheter i henhold til artikkel 1 i den valgfrie protokollen. Etter komiteens oppfatning har forfatterne godtgjort at de er berørt, både individuelt og som familier, av statspartens lovgivning og praksis. Følgelig finner komiteen ingen grunn til å erklære at henvendelsen ikke kan fremmes på dette grunnlaget.

13.3 Statsparten har bestridt at henvendelsen kan fremmes, også på det grunnlaget at "samme sak" allerede blir undersøkt av Den europeiske menneskerettsdomstol ettersom tre andre foreldrepår har inngitt en liknende klage til Den europeiske menneskerettsdomstol, og at forfatternes krav om fullt fritak for KRL-faget ble pådømt i én sak i de norske domstolene, sammen med identiske krav fra disse tre andre foreldrepårene. Komiteen gjentar sin rettsoppfatning at ordene "samme sak" i henhold til artikkel 5 nr. 2 bokstav a) i den valgfrie protokollen må forstås slik at de viser til ett og samme krav i forhold til samme person, slik det er inngitt av vedkommende person, eller av en annen person med fullmakt til å opptre på

vedkommendes vegne, til det andre internasjonale organet¹¹. At forfatternes krav ble slått sammen med kravene til et annet sett av personer i de nasjonale domstolene, unødvendigjør eller endrer ikke fortolkningen av den valgfrie protokollen. Forfatterne har godtgjort at de er andre personer enn de tre foreldrepårene som inngav klage til Den europeiske menneskerettsdomstol. Forfatterne i denne henvendelsen valgte å ikke inngi sine saker til Den europeiske menneskerettsdomstol. Komiteen finner derfor at den ikke er avskåret etter artikkel 5 nr. 2 bokstav a) i den valgfrie protokollen fra å behandle henvendelsen.

13.4 Komiteen har merket seg statspartens argument om at påstandene i henhold til artikkel 17 og 18 ikke ble framsatt i de nasjonale rettssakene, fordi forfatterne ikke benyttet seg av muligheten til å søke om delvis fritak, og at nasjonale rettsmidler ikke ble uttømt i den sammenheng. Imidlertid har forfatterne hevdet, både overfor komiteen og de nasjonale domstolene, at det faktum at KRL-faget er obligatorisk, krenker deres rettigheter etter konvensjonen fordi de ikke kan søke om fullt fritak for det. Videre har statsparten uttrykkelig bekreftet at påstandene framsatt i henvendelsen allerede har blitt vurdert av nasjonale domstoler. Komiteen finner at forfatterne har uttømt nasjonale rettsmidler i forhold til den aktuelle påstanden.

13.5 Statsparten bestridde at forfatternes klage kan fremmes i henhold til artikkel 26 fordi den var ubegrunnet, ettersom fritaksklausulen i den norske opplæringslova gjelder for alle foreldre, uansett hvilken religion eller hvilket livssyn de har. Komiteen deler ikke dette synspunktet. En vurdering av spørsmålet om hvorvidt det har blitt sondret mellom kristne og andre grupper, og om denne sondringen er grunnet på objektive og rimelige kriterier, vil falle inn under den materielle prøvingen av saken. Komiteen finner at forfatterne i tilstrekkelig grad, med hensyn til spørsmålet om hvorvidt klagen kan fremmes, har godtgjort at fritaksordningene i forbindelse med KRL-faget kan sondre mellom ikke-kristne foreldre og kristne foreldre, og at denne sondringen kan utgjøre forskjellsbehandling i henhold til artikkel 26.

13.6 Komiteen merker seg at forfatterne har trukket tilbake sin påstand i henhold til artikkel 27, og den finner derfor at henvendelsen kan fremmes i den utstrekning den tar opp forhold i henhold til artikkel 17, 18, og 26 i konvensjonen.

Den materielle prøvingen av saken

14.1 Menneskerettskomiteen har behandlet denne henvendelsen i lys av alle opplysninger som er stilt til rådighet for den av partene, i henhold til artikkel 5 nr. 1 i den valgfrie protokollen.

14.2 Hovedspørsmålet for komiteen er om den obligatoriske undervisningen i KRL-faget i norske skoler, med bare begrensede muligheter for fritak, krenker forfatternes rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet i henhold til artikkel 18, og mer spesifikt foreldres rett til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse i samsvar med sin egen overbevisning, i henhold til artikkel 18 nr. 4. Artikkel 18 omfatter ikke bare beskyttelse av tradisjonelle religioner, men også livssyn¹², for eksempel de livssynene som forfatterne har. Undervisning i

¹¹ *Sánchez López mot Spania* (777/1997), avgjørelse vedtatt 22. oktober 1996.

¹² Generell kommentar nr. 22 om artikkel 18, vedtatt 30. juli 1993.

religion og etikk kan etter komiteens syn være i samsvar med artikkel 18 dersom den oppfyller vilkårene nevnt i komiteens generelle kommentar nr. 22 om artikkel 18: “[A]rtikkel 18.4 tillater offentlig skoleundervisning i fag som generell religionshistorie og etikk dersom den gis på en nøytral og objektiv måte”, og “offentlig opplæring som omfatter undervisning i en særskilt religion eller tro, er ikke i samsvar med artikkel 18 nr. 4 med mindre det er sørget for ikke-diskriminerende fritak eller alternativer som kan imøtekomme ønskene til foreldrene eller vergene.” Komiteen minner også om sine synspunkter i *Hartikainen et al. mot Finland*, der den konkluderte med at undervisning i en religiøs sammenheng burde respektere overbevisningen til foreldre og verger som ikke tror på noen religion. Det er innenfor denne rettslige sammenheng at komiteen vil behandle påstanden.

14.3 Komiteen vil først behandle spørsmålet om undervisningen i KRL-faget gjennomføres på en nøytral og objektiv måte. Om dette spørsmålet sier opplæringslova § 2-4 at “*Undervisninga i faget skal ikkje vere forkynnande. Den som skal undervise i kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering, skal ta utgangspunkt i grunnskolen sin føremålsparagraf i § 1-2 og presentera kristendommen, dei ulike religionar og livssyn ut frå sin eigenart. Dei same pedagogiske prinsipp skal leggjast til grunn for undervisninga i dei ulike emne*”. Den aktuelle formålsparagrafen foreskriver at formålet med grunnskolen skal være “i samarbeid og forståing med heimen hjelpe til med å gi elevane ei kristen og moralsk oppseding”. Noen av forarbeidene til loven nevnt ovenfor gjør det klart at faget prioriterer grunnsetningene i kristendommen over andre religioner og livssyn. I den sammenheng konkluderte flertallet i utdanningskomiteen med at *opplæringen ikke var verdinøytral, og at hovedvekten i faget lå på kristendomsundervisningen*. Statsparten erkjenner at faget har elementer som kan oppfattes å være av religiøs art, og at det er disse aktivitetene det gis fritak for uten at foreldrene må gi begrunnelse. Faktisk innebærer i alle fall noen av de aktuelle aktivitetene tilsynelatende ikke bare opplæring i religionskunnskap, men også konkret utøving av en særskilt religion (se punkt 9.18). Det går også fram av forskningsresultatene som forfatterne påberoper seg, og av deres personlige erfaringer at faget har elementer som de mener ikke blir formidlet på en nøytral og objektiv måte. Komiteen konkluderer med at undervisningen i KRL-faget ikke kan sies å oppfylle kravet om å bli gjennomført på en nøytral og objektiv måte, med mindre fritaksordningen faktisk fører til en situasjon der undervisningen som tilbys de barna og familiene som velger fritak, vil være nøytral og objektiv.

14.4 Det andre spørsmålet som må undersøkes, er således om ordningene med delvis fritak og andre ordninger sørger “*for ikke-diskriminerende fritak eller alternativer som kan imøtekomme ønskene til foreldrene eller vergene*.” Komiteen merker seg forfatternes påstand om at ordninger med delvis fritak ikke tilfredsstiller deres behov fordi undervisningen i KRL-faget heller for tungt i retning av religionsundervisning, og at delvis fritak er umulig å gjennomføre i praksis. Videre bemerker komiteen at den norske opplæringslova fastsetter at “*eleven skal etter skriftleg melding frå foreldre få fritak frå dei delar av undervisninga ved den enkelte skolen som dei ut frå eigen religion eller eige livssyn opplever som utøving av annan religion eller tilslutning til anna livssyn*”.

14.5 Komiteen bemerker at den eksisterende normative rammen i forbindelse med undervisning i KRL-faget inneholder interne spenninger eller til og med motsigelser. På den ene siden gir Grunnloven og formålsparagrafen i opplæringslova en klar preferanse til

kristendommen over andre religioner og verdensanskuelser i skolesystemet. På den andre siden er den spesifikke klausulen om fritak i opplæringslova § 2-4 formulert slik at den i teorien synes å gi full rett til fritak for enhver del av KRL-faget som de enkelte elever eller foreldre oppfatter som utøving av annen religion eller tilslutning til annet livssyn. Dersom denne klausulen kunne gjennomføres på en måte som håndterte preferansen som er nedfelt i Grunnloven og formålsparagrafen i opplæringslova, kunne dette muligens anses å være i samsvar med artikkel 18 i konvensjonen.

14.6 Komiteen finner imidlertid at denne ordningen med delvis fritak, selv i teorien, legger en betydelig byrde på personer i forfatterens stilling, for så vidt som det kreves at de gjør seg kjent med de aspektene ved faget som tydelig er av religiøs art, samt med andre aspekter, med sikte på å finne ut hvilke av de andre aspektene de måtte føle behov for å søke om – og begrunne – fritak for. Dessuten er det ikke usannsynlig at slike personer avskrekkes fra å benytte seg av denne retten fordi en ordning med delvis fritak kunne skape problemer for barna som er forskjellige fra problemene som måtte forekomme ved en ordning med fullt fritak. Som forfatterens erfaring viser, beskytter ordningen med fritak nå faktisk ikke foreldrenes frihet til å sikre at deres barns religiøse og moralske oppdragelse er i samsvar med deres egen overbevisning. I denne sammenheng bemerker komiteen at KRL-faget kombinerer opplæring i religionskunnskap med utøving av en bestemt religiøs tro, for eksempel utenatføring av bønner og synging av salmer eller tilstedeværelse på gudstjenester (punkt 9.18). Selv om det er slik at foreldrene i disse tilfellene kan kreve fritak for disse aktivitetene ved å krysse av i en rute på et skjema, sikrer ikke KRL-ordningen at opplæringen i religionskunnskap og utøvingen av religion blir atskilt på en måte som gjør fritaksordningen gjennomførbart i praksis.

14.7 Etter komiteens syn illustrerer vanskelighetene som forfatterne står overfor, særlig det faktum at Maria Jansen og Pia Suzanne Orning måtte framføre religiøse tekster i forbindelse med en julefest selv om de var innskrevet i fritaksordningen, samt lojalitetskonfliktene som barna opplevde, disse vanskelighetene i rikelig monn. Videre skaper kravet om gi begrunnelse for å fritta barn for timer som fokuserer på formidling av religionskunnskap, og mangelen på klare retningslinjer for hva slags begrunnelser som vil bli godtatt, enda en hindring for foreldre som søker å sikre at deres barn ikke utsettes for visse religiøse ideer. Etter komiteens syn utgjør rammen rundt KRL-faget, blant annet ordningen med fritak slik denne har vært gjennomført når det gjelder forfatterne, en krenkelse av artikkel 18 nr. 4 i konvensjonen i forhold til forfatterne.

14.8 På grunnlag av det komiteen har kommet fram til ovenfor, er komiteen av den oppfatning at den ikke trenger å behandle ytterligere spørsmål i henhold til andre deler av artikkel 18 eller i henhold til artikkel 17 og 26 i konvensjonen.

15. Menneskerettskomiteen, som opptrer i henhold til artikkel 5 nr. 4 i den valgfrie protokollen til Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter, er av den oppfatning at de fakta den har blitt forelagt, viser at det har funnet sted en krenkelse av konvensjonen artikkel 18 nr. 4.

16. I henhold til konvensjonen artikkel 2 nr. 3 bokstav a) har statsparten plikt til å gi forfatterne en effektiv og hensiktsmessig beføyelse som respekterer forfatterens rett som foreldre til å sikre

og som elever til å få en opplæring som er i samsvar med deres egen overbevisning. Statsparten har plikt til å unngå liknende krenkelser i framtiden.

17. Komiteen, som minnes at statsparten, ved å bli statspart i den valgfrie protokollen, har anerkjent komiteens kompetanse til å fastslå om det har funnet sted en krenkelse av konvensjonen eller ikke, og at statsparten, i henhold til artikkel 2 i konvensjonen, har forpliktet seg til å sikre for alle som befinner seg på dens territorium og er undergitt dens jurisdiksjon, de rettigheter som er anerkjent i konvensjonen, og å sørge for en effektiv og tvangskraftig beføyelse dersom det fastslås at det har funnet sted en krenkelse, ønsker å motta fra statsparten, innen nitti dager, opplysninger om hvilke tiltak som er truffet for å gi virkning til komiteens synspunkter. Statsparten bes også kunngjøre komiteens synspunkter.

[Vedtatt på engelsk, fransk og spansk. Den engelske teksten er den originale versjonen. Skal også utgis på arabisk, kinesisk og russisk som en del av komiteens årsmelding til Generalforsamlingen.]
